

Problematische jeugdgroepen: typen, kenmerken en achtergronden

Dr. Balthazar M.W.A. Beke
Mr. drs. Anton Ph. van Wijk¹

Jongeren nemen een groot deel van de criminaliteit voor hun rekening. Het lijkt een onlosmakelijk onderdeel van de adolescentie; na het twintigste jaar neemt het criminele gedrag sterk af.² Het is echter te eenvoudig om alle jongeren die de wet overtreden over één kam te scheren; er zijn verschillende typen plegers te onderscheiden met diverse criminaliteitspatronen.³ Er wordt bijvoorbeeld onderscheid gemaakt tussen meelopers en hardekernjongeren en tussen *serious and violent offenders*.⁴ Van deze en andere typen is inmiddels veel bekend over hun achtergronden en mogelijke risicofactoren voor later delinquent gedrag.⁵ Opmerkelijk genoeg wordt daarbij niet of nauwelijks aandacht besteed aan het gegeven dat jongeren in het algemeen en jeugdige delinquenten in het bijzonder vaak deel uitmaken van groepen.

Groepen vormen een van de belangrijkste socialisatiebronnen voor jongeren. Ook crimineel gedrag wordt aangeleerd in dergelijke sociale netwerken, zoals Sutherland reeds in 1934 opmerkte.⁶ In de Verenigde Staten, waar *gangs* min of meer onderdeel zijn van het normale straatbeeld, is groepsriminaliteit reeds lange tijd een volwaardig thema binnen de criminologie.⁷ Tot nu toe lijkt het groepsaspect van criminaliteit onderbelicht in de Nederlandse criminologie, in die zin dat het deel uitmaken van een jeugdgroep een risicofactor kan zijn voor het ontstaan en de persistentie van delinquent gedrag. Het gebrek aan (wetenschappelijke) aandacht voor dit fenomeen is onterecht, aldus Schuyt, daar een groot deel van de jeugdcriminaliteit in groepsverband plaatsvindt.⁸ Zo komt in een *selfreport*onderzoek onder 5.000 jongeren naar voren dat naarmate jongeren meer en ernstigere delicten plegen, zij vaker hun vrije tijd door brengen met hun vriendengroep.⁹

Voor het Ministerie van Justitie was de geconstateerde kennislacune omtrent het fenomeen groepsriminaliteit aanleiding om een landelijk onderzoek te starten naar aard en omvang van problematische jeugdgroepen in vijf middelgrote gemeenten in Nederland.¹⁰ Wijkagenten in de betrokken gemeenten hebben alle problematische jeugdgroepen in hun werkgebied gedetailleerd in kaart gebracht.¹¹ Dit leverde een gedetailleerd beeld op van 113 van dergelijke jeugdgroepen (*kwantitatieve analyse*). Vervolgens zijn hieruit acht jeugdgroepen geselecteerd, variërend van lichte, hinderlijke groepen tot zware, criminele groepen en over een langere periode intensief gevolgd. Met name is hierbij gekeken naar de samenhang tussen groepsdynamische processen en crimineel gedrag (*kwantitatieve analyse*). Aansluitend is binnen bestaande politiedatasystemen (BPS en met name HKS) aanvullende informatie over groepsleden van deze laatste acht jeugdgroepen verzameld (delicten waaraan ze zich schuldig maken en met wie). In het totaal is op deze wijze van circa 130 jongeren politie-informatie opgevraagd. Dat werpt een licht op mogelijke subgroepen binnen dergelijke jeugdgroepen en/of mogelijke relaties met andere jeugdgroepen (*netwerkanalyse met behulp van HKS*).¹²

¹. Balthazar Beke is criminoloog en directeur van Advies- en Onderzoeksgroep Beke te Arnhem; Anton van Wijk is criminoloog en als onderzoeker werkzaam bij de Nederlandse Politie Academie te Apeldoorn.

². Zier onder meer Junger-Tas (1992).

³. Daarnaast blijkt de leeftijdsriminaliteitscurve afhankelijk te zijn van het type delict (Ter Voert, 2000).

⁴. Beke & Kleiman (1993), Loeber & Farrington (1998).

⁵. Zie bijvoorbeeld Ferwerda et al. (1996), Heiden-Attema & Bol (2000), Loeber et al. (1998), Loeber & Farrington (1998).

⁶. Sutherland (1934).

⁷. Zie onder andere Ericson & Jensen (1977), Hindelang (1971; 1976), Klein (1995, 1996), Klein & Maxson (1989), Spengel (1990), Yablonsky (1959).

⁸. Schuyt (1993).

⁹. Ferwerda (2000).

¹⁰. Voorafgaand hieraan heeft in 1998 een eerste terreinverkenning plaatsgevonden (Hakkert, Van Wijk, Ferwerda en Eijken, 1998).

¹¹. Daarvoor is gebruik gemaakt van een door de regio Haaglanden (afdeling Analyse & Research) ontwikkeld meetinstrument dat ten behoeve van dit onderzoek is bewerkt en aangepast.

¹². Zie Beke, Van Wijk & Ferwerda (2000).

In dit artikel maken we eerst op basis van het antisociale en criminele gedrag (ernstscore) een onderverdeling in typen problematische jeugdgroepen. Daarna wordt een profiel van de onderscheiden typen gegeven, gevolgd door een nadere analyse van de samenhang tussen criminaliteit en groepsdynamiek.¹³ Tot slot wordt aandacht besteed aan de 'harde kern' van de problematische jeugdgroepen, de jeugd- en straatbendes.

Ernstscore

Politie Haaglanden (Afdeling Analyse & Research) heeft als eerste een poging gedaan om de jeugdgroepen in hun regio in beeld te brengen. Ze ging daarbij uit van drie typen jeugdgroepen: *hinderlijke*, *overlastgevende* en *criminele jeugdgroepen*.¹⁴ Deze verdeling in drie typen jeugdgroepen is tevens uitgangspunt geweest voor dit onderzoek.

Het type problematische jeugdgroep is binnen dit onderzoek op twee manieren vastgesteld. Enerzijds is de betrokken agenten zelf gevraagd hun eigen jeugdgroepen te typeren ('*subjectieve classificatie*'). Anderzijds is gekeken of de jeugdgroepen kunnen worden getypeerd aan de hand van de ernst van de problematiek ('*objectieve classificatie*').

De subjectieve classificatie is de meest eenvoudige. Nadat de agenten een korte karakterisering van de drie vernoemde typen jeugdgroepen hebben gekregen, is aan hen gevraagd de jeugdgroepen in te delen in één van deze typen. Vervolgens is gevraagd of ze - als tweede stap - die groep binnen een bepaald type kunnen classificeren van licht tot zwaar. De gedachtegang daarachter is dat de indeling in hinderlijke groepen, overlastgevende groepen en criminele groepen de eerste stap is, maar binnen bijvoorbeeld hinderlijke groepen nog wel een onderscheid te maken is tussen licht en zwaar. Hetzelfde geldt voor beide andere typen. Nadrukkelijk gaat het hier om een subjectief oordeel van de agent over 'zijn/haar' groepen. Het spreekt voor zich dat hierop in sommige gevallen wel wat af te dingen valt.

Om min of meer objectief vast te stellen tot welk type een jeugdgroep hoort, is het criminele én het antisociale¹⁵ gedrag van een jeugdgroep als uitgangspunt genomen. Van iedere groep is bekend aan welke vormen van crimineel en antisociaal gedrag ze zich schuldig hebben gemaakt. Het probleem daarbij is dat niet alle vormen van crimineel gedrag even ernstig zijn en derhalve in gelijke mate bijdragen aan het wel of niet problematisch zijn van een jeugdgroep. Is bijvoorbeeld een jeugdgroep, die naast allerlei vormen van hinderlijk gedrag ook kleine inbraken pleegt, even problematisch als een jeugdgroep die naast hinderlijk gedrag zich schuldig maakt aan handel in softdrugs en kleine vernielingen?

Het streven is om dergelijke kwesties te vertalen in een onderling te vergelijken *ernstscore*. Daarvoor zijn de ruim 60 specifieke vormen van antisociaal en crimineel gedrag waaraan jeugdgroepen zich schuldig kunnen maken ondergebracht in elf bredere delictcategorieën. Hieronder volgt een overzicht.

---

¹³. Ook in het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek is gevraagd naar enkele groepsdynamische aspecten. Voor deze bijdrage willen we ons daartoe beperken. Het kwalitatieve deel, waarin uitgebreider wordt ingegaan op de groepsdynamische kenmerken van de acht geselecteerde jeugdgroepen, wordt hier niet besproken. De geïnteresseerde lezer zij hiervoor verwezen naar de betreffende publicatie.

¹⁴. Gruter et al. (1996), Gruter (1997), Oosterwijk et al. (1995).

¹⁵. Bij deze laatste categorie moet vooral gedacht worden aan gedragingen die maatschappelijk niet getolereerd c.q. geaccepteerd worden, maar niet direct strafbaar zijn. Diverse vormen van hinderlijk (rondhangen, provoceren e.d.) en excessief gedrag (openbare dronkenschap e.d.) vallen hieronder.

delictscategorieën	Specifieke delicten
* openbaar gezag licht ¹⁶	bestaat uit: wederspanningheid, belemmeren openbaar gezag, niet opvolgen van ambtelijk bevel
* hinderlijk gedrag licht	bestaat uit: rondhanggedrag, openbare dronkenschap, geluidsoverlast, provoceren, treiteren, zwart/grijs rijden, discriminatie, openlijke geweldpleging tegen goederen (vernielingen)
* vermogensdelicten licht	bestaat uit: winkeldiefstal, brom)fietsen /scooterdiefstal, diefstal van/uit auto, inbraak in bedrijf, berging, kantine, scholen en heling
* vermogensdelicten zwaar	bestaat uit: inbraak in woning, rippen, afpersing, straatroof, overvallen
* drugs licht	bestaat uit: bezit drugs (gebruikershoeveelheden)
* drugs zwaar	bestaat uit: handel drugs
* zedes zwaar	bestaat uit: aanranding, verkrachting
* verkeer licht	bestaat uit: snelheidsovertredingen
* verkeer zwaar	bestaat uit: rijden zonder rijbewijs, rijden onder invloed, joyriding
* geweld/levensdelicten licht	bestaat uit: bedreiging/intimidatie, openlijke geweldpleging, eenvoudige mishandeling
* geweld/levensdelicten zwaar	bestaat uit: zware mishandeling, (poging tot) doodslag, (poging tot) moord

Vervolgens is een lijst met de bovengenoemde elf delictcategorieën voorgelegd aan een groep van twintig politiefunctionarissen.¹⁷ Ze moesten daarbij iedere delictcategorie *naar eigen oordeel én in onderlinge vergelijking* twee rapportcijfers geven lopend van 1 tot en met 10. Eén rapportcijfer voor de hoogte van de strafmaat en één rapportcijfer voor de mate waarin ze menen dat de delicten die vallen onder deze delictcategorie gevolgen hebben voor het slachtoffer. Het gemiddelde van de twee rapportcijfers weerspiegelt het oordeel van de politiefunctionarissen over de relatieve zwaarte van ieder van de elf delictcategorieën.¹⁸

Daarna is aan 40 wijkagenten hetzelfde gevraagd te doen voor de specifieke delicten. Hiermee wordt een rangorde gemaakt binnen een delictcategorie. Beide rapportcijfers worden vervolgens bij elkaar opgeteld en de som hiervan is het uiteindelijke gewicht, dat per delict vastgesteld kan worden. De laatste stap bestaat eruit door van alle geïnventariseerde jeugdgroepen na te gaan aan welke delicten zij zich schuldig hebben gemaakt. Alle delicten bij elkaar opgeteld levert een ernstscore per groep op.

¹⁶. Voor het onderscheid tussen 'licht' en 'zwaar' gaan we uit van de door het ministerie van Justitie gehanteerde lijst c.q. notitie m.b.t. 'eenheid van begrip'.

¹⁷. Gespreid over Nederland en gespreid naar functie.

¹⁸. Ter illustratie: stel dat een agent vindt dat vermogensmisdrijven bestraft moeten worden met een lage sanctie, omdat in zijn optiek de geweldsmisdrijven veel zwaarder bestraf moeten worden, dan kan hij hiervoor een rapportcijfer 3 geven. Als hij daarnaast vindt dat de gevolgen voor het slachtoffer niet groot zijn, ook weer in vergelijking met bijvoorbeeld geweldsmisdrijven, dan geeft hij bijvoorbeeld een 5. Gemiddeld waardeert de agent de delictcategorie vermogensmisdrijven dus met een 4.

Nu is het mogelijk de jeugdgroepen in te delen naar ernst van problematiek. De vraag is nu bij welke ernstscore men een jeugdgroep het label 'hinderlijk' op plakt, bij welke ernstscore 'overlastgevend' en bij welke 'crimineel'.

De grenzen kunnen op twee manieren worden getrokken. Er kan gekeken worden waar de betrokken agenten de grens hebben getrokken. In het onderzoek is - zoals eerder aangegeven - aan de agenten gevraagd de jeugdgroepen in hun verzorgingsgebied te typeren als hinderlijk, overlastgevend en crimineel.

Er kan ook gekeken worden of het verloop van de ernstscore over alle onderzochte jeugdgroepen een redelijke indicatie geeft over mogelijke grenzen. De cesuur wordt dan bepaald op basis van duidelijke veranderingen in de ernstscore. In onderstaande tabel wordt het verloop van de ernstscore weergegeven.¹⁹

Tabel 1 - Gemiddelde ernstscore per type jeugdgroep (van licht tot zwaar).

typering	Gemiddelde ernstscore per type jeugdgroep											
	hinderlijk				overlastgevend				crimineel			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ernst score	243	247	276	345	488	467	479	775	1067	924	901	1500

Doelbewust zijn de jeugdgroepen in dit onderzoek op beide manieren getypeerd. Daarmee wordt namelijk de mogelijkheid geboden om de ('subjectieve') typering van de agenten te vergelijken met de ('objectieve') typering gebaseerd op de gepleegde criminaliteit en overlast.²⁰ Deze vergelijking levert drie resultaten op.

In de eerste plaats blijkt bij het overgrote deel van de jeugdgroepen sprake van een goede match tussen de gepleegde criminaliteit en overlast enerzijds en de typering van de groep anderzijds. Slechts tien jeugdgroepen springen er op dit punt uit. In de meeste gevallen blijkt het te gaan om groepen die aanmerkelijk ernstiger worden ingeschat dan op grond van de gepleegde criminaliteit mag worden verwacht. Bij zeven groepen blijkt dat de vragenlijsten ook op andere punten inconsistent zijn ingevuld ('missings', slordig ingevuld, gebrek aan kennis over de groep, desinteresse bij de betreffende agent). Deze groepen zijn verwijderd. Bij de overige drie vragenlijsten doet zich een ander probleem voor. De discrepantie wordt hier veroorzaakt doordat bij de betrokken agent het vermoeden leeft dat de groep veel meer op zijn kerfstok heeft, maar dat hiervoor onvoldoende/geen bewijzen zijn. Dat probeert hij tot uitdrukking te brengen in een veel zwaardere typering.²¹

In de tweede plaats zijn er slechts verschuivingen zichtbaar in de grensgebieden. De agent plaatst de jeugdgroep bijvoorbeeld in de hoogste categorie van hinderlijk, terwijl deze op basis van de (objectieve) ernstscore net binnen de overlastgevende valt (of andersom). Hetzelfde doet zich voor in het grensgebied overlastgevende jeugdgroepen - criminele jeugdgroepen.

In de derde plaats blijkt op basis van deze vergelijking dat de cesuur tussen hinderlijk en overlastgevende jeugdgroepen aan de ene kant en criminele jeugdgroepen aan de andere kant helder te trekken is. Dat is minder het geval tussen hinderlijke jeugdgroepen enerzijds en overlastgevende jeugdgroepen anderzijds. Hier lijkt eerder sprake van een geleidelijke overgang. We komen daar in een later stadium nog op terug.

In onderstaand overzicht geven we de indeling c.q. typering van problematische jeugdgroepen weer zoals die eruit ziet volgens de subjectieve beoordeling van de agent en zoals die er uitziet volgens de objectieve ernstscore. Uitgangspunt voor onze verdere analyse is de indeling op basis van de objectieve ernstscore.

¹⁹. Een eerste mogelijke cesuur kan gelegd worden bij een ernstscore van 400; de tweede cesuur bij een ernstscore boven de 850.

²⁰. De begrippen 'subjectief' en 'objectief' zijn in deze context overigens niet geheel onafhankelijk van elkaar. In feite wordt op twee manieren aan agenten gevraagd hun jeugdgroepen te typeren. In dat opzicht vormt de inventarisatie van daadwerkelijk gepleegde criminaliteit en overlast door jeugdgroepen een soort check op, of correctie van de algemene typering zoals die wordt gegeven.

²¹. Dit gegeven wordt meegenomen in de definitieve vormgeving van het meetinstrument. Bij de analyse van de ernstscore zijn deze drie vragenlijsten niet meegenomen; bij de verdere dataverwerking wel.

Tabel 2 - Aantal jeugdgroepen naar typen op basis van ernstscore (objectieve beoordeling) én op basis van classificatie door agent (subjectieve beoordeling).

Subjectieve beoordeling	Objectieve beoordeling			totaal
	hinderlijk	overlastgevend	crimineel	
hinderlijk	33	10		43
overlastgevend	11	32	4	47
crimineel		9	14	23
totaal	44	51	18	113

Op basis van deze analyse kunnen de omvang van de drie typen problematische jeugdgroepen vast stellen. Van de 113 jeugdgroepen die zijn gesignaleerd is het grootste deel (44 jeugdgroepen) te kwalificeren als 'hinderlijk', 51 als 'overlastgevend' en 18 als 'crimineel'. Hieronder volgt op basis van het kwantitatieve onderzoeksmateriaal een profiel van de onderscheiden typen.

Profiel van de problematische jeugdgroepen

Een gedetailleerd profielschets van de drie typen jeugdgroepen betreft zowel de achtergrondkenmerken als het delictprofiel. Hoe groot zijn is de groep, wat is de leeftijd van de jongeren, waar komen ze vandaan, laten ze zich in met alcohol en/of drugsgebruik enzovoorts? Zijn het goed georganiseerde hechte groepen, of juist niet, is er sprake van leiderschap, zijn er subgroepen die afwijkend crimineel gedrag vertonen enzovoorts? En tot slot de hamvraag: aan welke soorten criminaliteit maken ze zich wel of niet schuldig? We hebben daarom gekeken of, en zo ja in welke mate de verschillende jeugdgroepen zich schuldig maken aan elf vormen van criminaliteit (delictscategorieën) lopend van eenvoudig hinderlijk gedrag tot zware geweldsdelicten.

Hinderlijke groepen

Hinderlijke groepen bestaan uit jongeren die in hun eigen wijk een of meerdere plekken hebben waar ze geregeld samenkomen/rondhangen. De omvang van de groep ligt tussen de tien en twintig jongeren. De meeste jongeren zijn tussen de dertien en zestien jaar oud en hebben een overwegend Nederlandse achtergrond. Hinderlijke jeugdgroepen kennen verhoudingsgewijs weinig wisselingen in de samenstelling. Wel groeit de groep in de loop van de tijd. Binnen hinderlijke groepen zien we dat bepaalde jongeren een leidende rol spelen, maar deze is veelal impliciet (wordt ook niet als zodanig door andere jongeren gezien). Het grootste deel gaat naar school, met name het VBO/MAVO en de rest heeft een of ander baantje.

Er wordt in dergelijke groepen wel alcohol gebruikt, maar zeker in verhouding met de andere twee typen jeugdgroepen valt dat erg mee. Softdrugsgebruik is binnen dit type groep veel gewoner. Gebruik van XTC of andere drugs is een uitzondering.

Jongeren uit dit type groep hebben redelijk veel contacten buiten de groep en nieuwelingen worden relatief gemakkelijk toegelaten. Hinderlijke groepen bestaan enkele jaren (gemiddeld tweeënhalf jaar) en verdwijnen dan weer.

Hinderlijke jeugdgroepen kunnen over de brede linie als (zeer) licht worden beschouwd. Dat blijkt onder meer uit hun schaarse politie- en justitiecontacten. De wijkagent komen ze regelmatig tegen als ze voor de nodige overlast zorgen in de wijk en in sommige gevallen leidt dat hooguit tot een Halt-straaf of een boete. Het zijn met andere woorden jongeren die af en toe over de schreef gaan, maar nog goed te corrigeren zijn.

Jongeren uit dit type groepen zijn 'gespecialiseerd' in hinderlijk gedrag, zo blijkt uit hun criminaliteitsprofiel. Hun belangrijkste bezigheden bestaan uit het bewust of onbewust veroorzaken van hinder en overlast voor hun omgeving. Dat gebeurt gewoon op straathoek, maar ook in het verkeer gedragen zij zich niet naar behoren (overtreden allerlei verkeersregels). Het betreft vooral het in groepen rondhangen, het provoceren van bijvoorbeeld winkelend publiek en het veroorzaken van geluidsoverlast. De leden plegen op zijn tijd lichte vernielingen. Een beperkt aantal jongeren uit dergelijke groepen maakt zich soms schuldig aan (veelal lichte) gewelds- en (in mindere mate) vermogensdelicten. Binnen dergelijke groepen bestaat - in het verlengde hiervan - een lichte neiging om zich te verzetten tegen het openbaar gezag.

Overlastgevende groepen

De overlastgevende groepen nemen over de hele linie een tussenpositie in: soms lijken ze wat meer op hinderlijke groepen en soms komen ze erg dicht in de buurt van criminele groepen (zie verderop). Zo lijken de overlastgevende groepen qua omvang en leeftijd sterk op hinderlijke groepen. Ze tellen veelal tussen de tien en twintig leden en de leeftijd ligt een fractie hoger dan die van hinderlijke groepen. Ook het opleidingsniveau voor het merendeel van de jongeren uit dit type verschilt niet zo veel van dat van hinderlijke jeugdgroepen (is iets lager).

Op andere punten is de afstand tussen hinderlijke en overlastgevende jeugdgroepen veel groter. Dat wordt zichtbaar bij het aantal jongeren dat de school heeft verlaten. In tegenstelling tot hinderlijke groepen betreft het bij overlastgevende groepen dan vaak jongeren die voortijdig zijn afgehaakt én vervolgens ook niets om handen hebben (werkloos). Opvallend is verder dat in overlastgevende jeugdgroepen vaker jongeren zitten van verschillende etniciteiten.

Dit type jeugdgroep opereert minder wijkgebonden (waarin ze meer lijken op criminele jeugdgroepen). De reden daarvoor is vooral gelegen in hun vrijetijdsbesteding. Jongeren uit dit type groep gaan regelmatig uit. Het forse alcoholgebruik, maar ook het gebruik van softdrugs en partydrugs als XTC en speed bevestigen dat. Dat in het verlengde daarvan jongeren uit deze jeugdgroepen vaker betrokken raken bij openlijke geweldpleging en lichte mishandeling (soms gepaard gaand met gebruik van wapens) ligt dan ook in de lijn der verwachting.

Overlastgevende groepen geven de politie, maar ook justitie aanmerkelijk meer werk. Jongeren uit dit type jeugdgroep komen regelmatig in aanraking met politie en een deel van hen is naast een Haltstraf/boete ook al tegen een voorwaardelijke en zelfs onvoorwaardelijke vrijheidsstraf aangelopen.

Verschillende karakteristieken wijzen in de richting van een duidelijk andere groepsstructuur of het begin van een andere groepsstructuur. Zijn hinderlijke groepen te karakteriseren als 'los zand', overlastgevende jeugdgroepen daarentegen zijn hechter. Ze bestaan ook langer (gemiddeld vier jaar). Dit type jeugdgroep speelt blijkbaar een centralere rol in het dagelijks leven van de erbij aangesloten jongeren. Indicatief is het gegeven dat een deel van deze jongeren werkloos is en ook het gegeven dat jongeren die een centrale of leidende rol spelen vaker als zodanig worden (h)erkend door de andere leden van de groep. Er is dus meer overeenstemming over dit soort posities. Opvallend is tenslotte ook het gegeven dat er - naast weinig wisselingen - ook een veel geringere instroom is. Men komt er met andere woorden niet zo maar binnen.

Als het criminele gedrag van dit type groep onder de loep wordt genomen, lijkt de term 'overlastgevend' enigszins eufemistisch. Ze maken zich in ruime mate schuldig aan diverse vormen van hinderlijk gedrag.

Geweldpleging wordt absoluut niet geschuwd en het blijft dan niet altijd bij de lichtere vormen. In dat opzicht komen ze in feite dichterbij de buurt van criminele jeugdgroepen dan van de hinderlijke jeugdgroepen. Daar komt bij dat de confrontaties met openbaar gezag vaker en ook ernstiger zijn (dan bijvoorbeeld bij voorgaande type jeugdgroep). Ook daarin komt de antisociale kern van overlastgevende groepen naar voren.

Criminele groepen

Criminele groepen wijken op tal van fronten af van voorgaande twee typen jeugdgroepen. Het zijn over het algemeen grote groepen (gemiddeld aantal leden circa 30) en is er een opmerkelijk brede spreiding in leeftijd: de jongste leden zijn ongeveer twaalf jaar, de oudste leden boven de twintig. Ook qua opleidingsniveau scoren jongeren uit dit type jeugdgroep extreem laag. Een substantieel deel komt niet veel verder dan het basisonderwijs of volgt speciaal onderwijs. Dat de motivatie op dit terrein gering is, blijkt verder uit het relatief groot aantal vroegtijdige schoolverlaters en uit het grote aantal jongeren dat spijbelt of gespijbelde heeft. Veel jongeren uit criminele groepen zijn werkloos. In verhouding is de samenstelling van dit type jeugdgroep ook vaak gemengd (allochtoon - autochtoon) of bestaat volledig uit jongeren van een andere etniciteit (Marokkaans, Turks of Antilliaans).

Dit type jeugdgroep heeft de grootste actieradius, soms zelfs regionaal en landelijk opererend. De reden hiervoor is deels sociaal, zoals bezoek van diverse uitgaanscentra, deels zakelijk. Denk aan het plegen van criminaliteit. Alcohol- en drugsgebruik zijn breed ingevoerd. Daarnaast handelt dit type jeugdgroep professioneel in drugs. Binnen dergelijke milieus blijkt het ook gangbaar dat men zich bewapent. De meerderheid heeft een wapen (veelal een steek- of stootwapen) en dat wordt in voorkomende gevallen ook gebruikt.

Wat betreft het criminaliteitspatroon valt op dat criminele jeugdgroepen net als de andere typen hoog scoren op alle vormen van hinderlijk gedrag en daarnaast ook zwaardere criminaliteitsvormen plegen.²² Handel in drugs, zwaardere geweldpleging en geweldpleging met diefstal (zwaardere vermogensdelicten) vormen onderdeel van hun repertoire. De indruk bestaat dat het hier om delicten gaat waarbij sprake is van een ander soort motieven en daarmee een andere wijze waarop delicten worden gepleegd. Criminaliteit vanwege het (financiële) gewin neemt de plaats in van criminaliteit vanwege de kick of vanwege het aanzien.²³

Dat de criminele activiteiten niet altijd onopgemerkt blijven, komt tot uiting in het aantal politie- en justitiecontacten. In alle criminele groepen zitten jongeren die - naast geldboetes - tegen een (on)voorwaardelijke vrijheidsstraf zijn opgelopen.

De samenhang tussen criminaliteit en groepsdynamiek

Het merendeel van de jeugdgroepen heeft weinig tot geen structuur, zo blijkt uit de analyses. Er is relatief veel wisseling in dergelijke groepen. Evenmin is sprake van duidelijke leiders en/of een hiërarchische structuur.

Een klein aantal jeugdgroepen manifesteert zich echter wel duidelijk als een hecht collectief. Ze hebben een duidelijkere structuur en hiërarchie. Beslissingen worden veel meer afgewogen tegen het collectief belang dan tegen het individueel belang. Yablonsky (1959) spreekt in dit verband van het onderscheid tussen 'near-groups' en 'groups'. Wij hanteren voor deze laatste categorie jeugdgroepen de term '*bende*'.

Om te kunnen bepalen welke jeugdgroepen het predikaat '*bende*' verdienen, moet eerst worden vastgesteld wat de kenmerken zijn van een *bende*. De regio Haaglanden legt vooral het accent op het feit dat criminaliteit gepleegd wordt vanuit een financieel motief.²⁴ In verschillende publicaties komt de organisatiegraad als criterium aan de orde.²⁵ Dergelijke jeugdgroepen hebben in vergelijking met andere problematische jeugdgroepen een hoge organisatiegraad (bijvoorbeeld zichtbaar in drugshandel²⁶ en de wijze waarop (zware) vermogensdelicten worden gepleegd (goed geplande overvallen). Soms wordt ook nog gewezen op het territoriale element. Het territorium dient echter breed opgevat te worden. Een dergelijke jeugdgroep kan binnen een regio of stad van locatie veranderen om criminele activiteiten te ontplooiën.²⁷

---

²². Interessant is ook dat deze jeugdgroepen zich veel vaker schuldig maken aan met name rijden onder invloed. Deze jongens beschikken gezien hun leeftijd en middelen (verkregen uit criminele bronnen) over een auto (statussymbool). Alcohol- en drugsgebruik horen bovendien bij hun life-style (zie bijvoorbeeld Hakkert et al., 1998).

²³. Zie ook Beke en Kleiman (1993).

²⁴. Ze definiëren dergelijke jeugdgroepen als jeugdbendes die omschreven worden als: een groep van drie of meer jongeren die met elkaar verbonden zijn op grond van ras, land van herkomst, cultuur of territorium, regelmatig met elkaar omgaan en daarbij vooral het doel hebben criminele activiteiten te ontplooiën om op deze wijze financieel voordeel te halen (De klok terug, 1995; Gruter et al., 1996; Gruter 1997).

²⁵. Yablonsky (1959); Hakkert et al. (1998).

²⁶. Hierbij moet niet gedacht worden dat de groep als geheel een actie onderneemt, maar eerder dat kleine groepjes (twee, drie man) in steeds wisselende samenstellingen (losse structuur) criminele activiteiten ondernemen. Dergelijke 'functionele eenheden' maken deel uit van een groter crimineel netwerk.

²⁷. Klein en Maxson (1989).

In het kader van deze kwantitatieve inventarisatie is een reeks groepskenmerken geïnventariseerd. Het betreft kenmerken die na factoranalyse zijn terug te brengen tot twee factoren: ²⁸

eerste factor: hecht, georganiseerd versus los, ongeorganiseerd

(hieronder vallen vijf kenmerken namelijk de hechtheid van de groepsstructuur, mate van onderlinge solidariteit, mate van organisatie, mate waarin criminele acties worden gepland en tot slot de mate waarin er wisselingen binnen de groep plaatsvinden)

tweede factor: open, niet - hiërarchisch versus gesloten, hiërarchisch

(hieronder vallen drie kenmerken: mate van hiërarchie, mate van onderlinge rivaliteit, en mate waarin de groep zich als groep profileert)

Voor iedere jeugdgroep is vastgesteld hoe ze scoren op de mate van hechtheid en organisatiegraad, en op de mate waarin er sprake is van een gesloten, hiërarchische of een open, niet - hiërarchische groepsstructuur. Als volgende stap zijn die jeugdgroepen die hoog scoren op één of beide factoren wat betreft hun crimineel gedrag (uitgedrukt in de ernstscore) vergeleken met de jeugdgroepen die hier laag op scoren. Jeugdgroepen die het predikaat 'bende' verdienen, moeten in ieder geval hoog scoren op *beide* factoren én een hoge ernstscore hebben.

De resultaten van het onderzoek bevestigen bovenstaand beeld. Jeugdgroepen met een hoge mate van *hechtheid en organisatiegraad* maken zich in het algemeen ook schuldig aan ernstigere vormen van criminaliteit (gemeten naar de gemiddelde ernstscore). Meer specifiek is dat beeld zichtbaar bij zowel de hinderlijke als de criminele jeugdgroepen. Het patroon binnen de overlastgevende jeugdgroepen wijkt hier enigszins van af. Het gaat om acht hinderlijke jeugdgroepen, twaalf overlastgevende jeugdgroepen en acht criminele jeugdgroepen die blijkens de analyse een hoge mate van hechtheid en organisatiegraad hebben. Het zijn tevens jeugdgroepen die zich schuldig maken aan ernstigere vormen van criminaliteit. We geven de resultaten hieronder weer.

Tabel 3 - Mate van hechtheid en organisatiegraad per type jeugdgroep afgezet tegen de ernstscore.²⁹

Type jeugdgroep	mate van hechtheid en organisatiegraad	gemiddelde ernstscore	aantal jeugdgroepen
hinderlijk	laag	234	35
	hoog	270	8
	totaal	241	43
overlastgevend	laag	582	38
	hoog	556	12
	totaal	576	50
crimineel	laag	1072	10
	hoog	1429	8
	totaal	1230	18
totaal	laag	495	83
	hoog	724	28
	totaal	553	111

Een zelfde beeld zien we bij jeugdgroepen met een *gesloten, hiërarchische groepsstructuur*. Ze scoren consequent hoger op criminaliteit (uitgedrukt in de ernstscore). Dit beeld zien we terug bij alle drie de typen. Het lijkt erop dat groepen met een gesloten, hiërarchische structuur vooral te vinden zijn in de bovenste regionen van ieder type. Het betreft zeven hinderlijke jeugdgroepen, veertien

²⁸. Het betreft 11 groepsdynamische kenmerken die gemeten worden op een vierpuntsschaal. Drie groepsdynamische kenmerken vormen een derde factor, namelijk 'criminaliteit'. Deze factor spoort logischerwijs met de oorspronkelijke indeling van groepen in hinderlijk, overlastgevend en crimineel. Respectievelijk, 9.3 %, 32 % en 83.3 % scoren hoog op deze factor. De resterende 8 groepsdynamische kenmerken zijn terug te voeren op twee factoren.

²⁹. De verschillen tussen de ernstscores zijn significant (p .000).

overlastgevende jeugdgroepen en zes criminele jeugdgroepen die een gesloten, hiërarchische groepsstructuur hebben en zich tevens schuldig maken aan de ernstigere vormen van criminaliteit. We geven de resultaten in onderstaande tabel weer.

Tabel 4 - Gesloten, hiërarchische groepsstructuur per type jeugdgroep afgezet tegen de ernstscore.³⁰

Type jeugdgroep	mate van openheid en hiërarchie	gemiddelde ernstscore	aantal jeugdgroepen
Hinderlijk	open niet - hiërarchisch	238	36
	gesloten hiërarchisch	257	7
	totaal	241	43
Overlastgevend	open niet - hiërarchisch	535	35
	gesloten hiërarchisch	670	14
	totaal	573	49
Crimineel	open niet - hiërarchisch	1160	12
	gesloten hiërarchisch	1370	6
	totaal	1230	18
Totaal	open niet - hiërarchisch	497	83
	gesloten hiërarchisch	718	27
	totaal	551	110

De echte 'bendes' zijn die jeugdgroepen die beide voornoemde eigenschappen combineren.³¹ We geven de resultaten in onderstaande tabel weer.

Tabel 5 - Gesloten, hiërarchische groepsstructuur en mate van hechtheid en organisatiegraad per type jeugdgroep afgezet tegen de ernstscore.³²

		Type jeugdgroepen			totaal	Gemiddelde ernstscore
		hinderlijk	overlastgevend	crimineel		
losse structuur / lage organisatiegraad	open niet - hiërarchisch	28 (65 %)	25 (51 %)	8 (44%)	61 (55 %)	454
losse structuur / lage organisatiegraad	gesloten hiërarchisch	7 (16 %)	12 (24 %)	2 (11%)	21 (19%)	604
hechte structuur / hoge organisatiegraad	open niet - hiërarchisch	8 (19 %)	10 (20 %)	4 (22 %)	22 (20%)	616
hechte structuur / hoge organisatiegraad	gesloten hiërarchisch	-	2 (4 %)	4 (22 %)	6 (5%)	1119

Uiteindelijk krijgen zes jeugdgroepen het predikaat 'hoge mate van hechtheid en organisatiegraad' en 'gesloten, hiërarchisch'. Gelet op de hoge gemiddelde ernstscore van deze groepen kunnen we ze als 'bende' kwalificeren.

³⁰. De verschillen in ernstscore zijn significant (p .000).

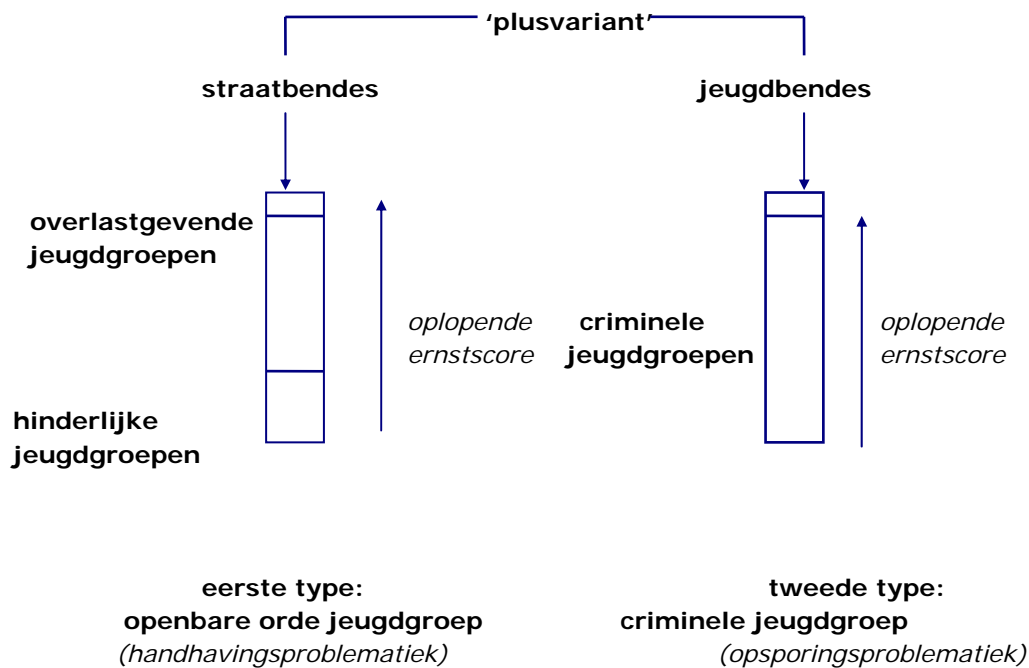
³¹. Zie voor vergelijkbare resultaten Van Wijk, Beke, Versteegh & Van Solm (2000).

³². De verschillen in ernstscore zijn significant (p .000).

Jeugdbendes en straatbendes

Het is interessant dat het vier bendes betreft die qua criminaliteitspatroon in de hoogste regionen van criminele jeugdgroepen zitten en twee bendes die in de top van de overlastgevende jeugdgroepen te vinden zijn. Deze groepen zijn met andere de 'plusvarianten' binnen hun eigen type groep. De indruk bestaat dat we hier te maken hebben met twee verschillende soorten bendes. De 'plusgroepen' binnen de criminele groepen noemen we jeugdbendes, de 'plusgroepen' binnen de overlastgevende groepen zijn aangemerkt als straatbendes.

In schema:

Beide 'plusvarianten', de straat- en jeugdbendes, verschillen van elkaar op een aantal punten. Hieronder volgt ter afsluiting een korte, tentatieve beschrijving van beide typen bendes, te beginnen met de jeugdbendes.

Jeugdbendes

Deze groepen vormen een groot probleem in termen van opsporing. Deze jeugdgroepen vinden we onder de criminele jeugdgroepen en zij vormen hierbinnen de top. Ze houden zich bezig met zware vormen van criminaliteit, zoals de drugshandel en souteneurschap. Het ontbreekt de leden aan een perspectief op een maatschappelijke carrière. Het vermoeden bestaat dat we hier te maken hebben met een eerste transitie waarbij openlijke opererende criminele jeugdgroepen langzamerhand 'ondergronds gaan' en tot de georganiseerde misdaad gaan behoren. Criminaliteit is voor dergelijke georganiseerde jeugdgroepen hét middel om inkomen te verwerven.³³ Er is daarmee ook een voorkeur voor criminaliteitsvormen met een geringer risico en groot rendement. Dat vereist meer voorbereiding, het inschatten van risico's (calculeren) én een strakkere organisatiegraad (meer hiërarchie, grotere professionaliteit e.d.). De veronderstelling is dat dergelijke jeugdgroepen ook minder zichtbaar aan de weg timmeren. Hun belang is - in tegenstelling tot het volgende subtype - meer gelegen in onopvallendheid.

Straatbendes

Deze groepen zijn vooral een probleem voor de openbare orde. De straatbendes vinden we onder overlastgevende jeugdgroepen en daarbinnen vormen ze de absolute top. Ter onderscheiding van de jeugdbendes is deze groepen de term *straatbende* meegegeven. Jeugdbendes en straatbendes verschillen in criminaliteitspatroon, zoals indirect uit de profielen van over-

³³. Zie Hakkert et al. (1998).

lastgevende en criminele groepen blijkt, en vermoedelijk ook de motieven om strafbare feiten te plegen. Criminaliteit wordt vooral gepleegd met het oog op verwerving van status en aanzien; het financiële gewin is minder belangrijk (dat is als het ware meegenomen). Voor het geld hoeven ze het niet te doen, want de leden hebben over het algemeen - en dat is een belangrijk verschil met de jeugdbendes - nog voldoende feeling met de samenleving in de vorm van school of werk. Interessant is dat ook in de literatuur sommige auteurs de nadruk leggen op deze 'zichtbaarheidskenmerken'. Klein en Maxson wijzen onder andere op het feit dat de omgeving, bijvoorbeeld de buurt, politie of de media, de jongeren als afzonderlijke groep ziet, ze zichzelf *als gevolg daarvan* langzamerhand als een herkenbare groep beschouwen.³⁴ Confrontaties met openbaar gezag worden niet uit de weg gegaan en leveren zelfs status en aanzien op.

Een belangrijk deel van de (jonge) harde kern van hooligans voldoet bijvoorbeeld aan deze typering. 's Zondags voor de kick - en vaak onder invloed - goed gepland en gecoördineerd met andere supporters en de politie op de vuist gaan en maandagmorgen op zes uur opstaan om naar het werk te gaan.³⁵

Duidelijk is dat het hier een speculatieve profielschets betreft die zeker nader onderzoek verdient. Zowel de jeugd- als straatbendes vormen de harde kern van de problematische jeugdgroepen. Net als de individuele notoire criminelen, zijn de bendes weliswaar gering in aantal, maar ze produceren een veelvoud aan strafbare feiten.³⁶ De materiële en immateriële schade waarvoor de bendes verantwoordelijk zijn, is vermoedelijk zeer groot. Onderzoek moet duidelijk maken wat de beste en meeste effectieve interventies zijn om deze groepen aan te pakken. Speciale aandacht moet daarbij uitgaan naar het jonge, aanstormende 'talent'. Voor hen vormen de grote verdiensten uit de criminele praktijken een aantrekkelijk vooruitzicht. De groep geeft deze jongeren bovendien een gevoel van veiligheid en bescherming en ze kunnen aan de groep hun identiteit ontleenen. Naast de bekende risicofactoren voor later crimineel gedrag (slechte thuissituatie, psychopathologie etc) is het lidmaatschap van een dergelijke groep ook een belangrijke signaal dat kan duiden op een gevaar van verder afglijden richting een criminele levensstijl. Dit gevaar is reëel aanwezig als het signaal niet wordt (h)erkend en als niet vroegtijdig en adequaat wordt ingegrepen.

---

³⁴. Klein en Maxson (1989).

³⁵. Zie bijvoorbeeld Beke, Ferwerda & Van Wijk (1998). Er wordt veel gebruik gemaakt van GSM's om acties van afstand te coördineren en om eventueel versterking op te roepen.

³⁶. Saillant detail: ongeveer 5 procent van de delinquente jongeren is aan te merken als hardekernjongeren (zie bijvoorbeeld Ferwerda, Versteegh & Beke (1995). Een vergelijkbare verhouding zien we bij de problematische jeugdgroepen: de jeugd- en straatbendes – de 'hardekerngroepen' - vormen in dit onderzoek ongeveer 5 procent van het totale aantal problematische jeugdgroepen.

Literatuur

- Beke, B.M.W.A., Ferwerda, H.B. & Wijk, A.Ph. van (1998). *Kwaliteit op en rondom het voetbalveld. Naar een integrale aanpak van onveiligheidsproblemen*. Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 1998.
- Beke, B.M.W.A. & Kleiman, W.M. (1993). *De harde kern in beeld. Jongeren en geweldscriminaliteit*. SWP, Utrecht.
- Beke, B.M.W.A., Wijk, A.Ph. van & Ferwerda, H.B. (2000). *Jeugdcriminaliteit in groepsverband ont-rafeld. Tussen rondhangen en bendevoorming*. SWP, Amsterdam.
- De klok terug: politie en jongeren*. Den Haag, Politie Den Haag, 1995.
- Erickson, M.L., Jensen, G.F. (1977). Delinquency is still group behavior! Toward revitalizing the group premise in the sociology of deviance. In : *Journal of criminal law & criminology*, jrg. 68, 1977, nr 2, pp. 262-273
- Ferwerda, H.B. (2000). Jeugdcriminaliteit onder de loep. De groep als negatieve voedingsbodem. In: *J*-tijdschrift over jongeren*, 1, 34-44.
- Ferwerda, H.B., Jakobs, J.P & Beke, B.M.W.A. (1996). *Signalen voor toekomstig crimineel gedrag. Een onderzoek naar de signaalwaarde van kinderdelinquentie en probleemgedrag op basis van case-studies van ernstig criminele jongeren*. Stafbureau informatie, Voorlichting en Publiciteit. Dienst Preventie, Jeugdbescherming en Reclassering . Ministerie van Justitie, Den Haag.
- Ferwerda, H.B., Versteegh, P. & Beke, B.M.W.A. (1995). De harde kern van jeugdige criminelen. In: *Tijdschrift voor Criminologie*, 37, 2, p. 138-153.
- Gemert, F.H.M. van (1998). *Crips in drievoud*. Een dossieronderzoek naar drie jeugdbendes. Regio-plan, Amsterdam.
- Gruter, P. (1997). *Problematische jongerengroepen in de regio Haaglanden anno 1997. Een her-nieuwde inventarisatie onder wijkagenten en jeugdrechercheurs*. Informatieknooppunt Haaglanden, Bureau Analyse en Research.
- Gruter, P., Baas, M. & Vegter, D. (1996). *Problematische jeugdgroepen in de regio Haaglanden: een inventarisatie onder wijkagenten en jeugdrechercheurs*. Den Haag, Politie Haaglanden, Bureau Analyse en Research.
- Hakkert, A., Wijk, A.Ph. van, Ferwerda, H.B. & Eijken, A.W.M. (1998). *Groepsriminaliteit. Een terreinverkenning op basis van literatuuronderzoek en een analyse van bestaand onderzoeksmateriaal, aangevuld met enkele interviews met sleutelinformanten en jongeren die tot groepen behoren*. Staf-bureau Informatie, Voorlichting en Publiciteit. Directie Preventie, Jeugd en Sanctiebeleid. Ministerie van Justitie, Den Haag.
- Heiden-Attema, N. van der & Bol, M.W. (2000). *Moeilijke jeugd. Risico- en protectieve factoren en de ontwikkeling van delinquent gedrag in een groep risicjongeren*. WODC, Den Haag.
- Hindelang, M.J. (1971). The social versus solitary nature of delinquent involvements. In: *British journal of criminology*, jrg.11, 1971, nr. 2, pp. 167-175.
- Hindelang, M.J. (1976). With a little help from their friends: Group participation in reported delin-quent behaviour. In: *British journal of criminology*, jrg 16, 1976, nr. 2, pp. 109-125.
- Junger-Tas, J. (1992). Criminaliteit en leeftijd. In: *Justitiële Verkenningen*, 18, 3, p. 66-90.

Klein, M.W. & Maxson, Ch.L. (1989). *'Street gang violence'*. In: Weiner, N.A. & Wolfgang, M.A. (ed.), *Violent crime, violent criminals*. Newbury Park, Sage Publications.

Klein, M.W. (1995). *The American street gang: its nature, prevalence, and control*. New York, Oxford. Oxford University Press, 1995.

Klein M.W. (1996). Gangs in the United States and Europe. In: *European Journal on Criminal Policy and Research*, jrg. 4, 1996, nr. 2, pp. 63-80.

Loeber, R. & Farrington, D.P. (1998). *Serious & violent juvenile offenders. Risk factors and successful interventions*. Sage Publications.

Loeber, R., Farrington, D.P., Stouthamer-Loeber, M., Moffitt, T. & Caspi, A. (1998). The development of the male offending: Key findings from the first decade of the Pittsburgh Youth Study. *Studies on Crime and Crime Prevention*, Vol. 7, 2. National Council for Crime Prevention.

Oosterwijk, C. van, Gruter, P. & Versteegh, P. (1995). *Haagse jeugdbendes - Amerikaanse gangs*. Informatieknooppunt Haaglanden, Analyse en Research, Den Haag.

Schuyt, C.J.M. (1993). Jeugdcriminaliteit in groepsverband. In: *Delikt en Delinkwent*, 23, 499-510.

Spergel, I.A. (1990). *Youth gangs: continuity and change*. In: M. Tonry (ed.) en N. Morris (ed.), *Crime and justice: a review of research*, vol. 12. Chicago (etc.), University of Chicago Press, 1990.

Sutherland, E.H. (1934). *Principles of criminology*. Philadelphia, PA: Lippincott.

Wijk, A.Ph. van & Beke, B.M.W.A., Versteegh, P.H.M. & Solm, A.I.T. van (2000). *Inventarisatie van problematische jeugdgroepen in Haaglanden III*. Advies- en Onderzoeksgroep Beke/Politie Haaglanden, Arnhem/Den Haag.

Yablonsky, L. (1959). 'The delinquent gang as a near-group'. In: *Social problems*, 7, 108-117.